

KUNSKAP OCH GESTALTNING I PLANERING AV REKREATIONS- SKOG

Christina Axelsson-Lindgren
SLU, Alnarp

Författaren återför i denna artikel gestaltungsproblemet till en diskussion om grundläggande mål och syften med rekreation.

Naturmiljöer är platser där vår beroendeställning till omgivningen och vårt ansvar för den kan upplevas på ett behagfullt sätt. Rekreation i naturmiljö ger nya krafter genom den dialog som förs med omgivningen i en avspänd situation. Ytterst kan den innebära att vi under lek fulla omständigheter förmår återskapa vår identitet.

Vi är beroende av omgivningen för vår existens. Omgivningen är dynamisk, föränderlig och påverkas ofrånkomligen av våra handlingar. Därför står vi i dialog med den. Vår upplevelse av dynamik och förändring ger utrymme för att kategorisera så att våra unika egenskaper och erfarenheter kommer till uttryck. Upplevelsen av dynamik och förändring är orsak till att vi skapar vår egen personliga bild av omgivningen.

Rekreationsupplevelser ger möjligheter att erkänna och bejaka denna rent personliga uppfattning av omgivningen. Vi kan därmed uppleva en frihet att själva ta ställning till och pröva redan vedertagna och fastlagda beskrivningssystem och normer. På samma sätt som varje människa är unik är också varje naturupplevelse unik. Harry Martinson (1964) formulerar det så här:

När man går två är man helst tyst annars stör man den andre, påtvingar varandra sina sekundögon. Inga människor ser lika i sekunden. Och det är väl därför som litteraturen bli är till. Den sammanför vad som för alla vakna är någorlunda gemensamt sedan de alltför personliga synsekunderna sällats ifrån. Men annars är

naturen just synsekunden för dig, för mig, för oss alla var för sig, ett glitterband och ett tonband som vi ibland håller upp för varandra, jämförande med hopp om igenkännande.

Det är svårt att låta bli att berätta för andra om starka personliga upplevelser. Hur mycket andra förstår av min upplevelse är däremot en öppen fråga. Martinson har hopp om igenkännande; författaren Lars Ahlin går längre, enligt Ulf Linde (1985): Ahlin menar att allt uttalat är gemensamma tankar – för hur kan man annars bli förstådd, undrar han. Lars Ahlins författarskap präglas enligt Linde av en fascination över mediets uttrycksmöjligheter. Den verbala skapar glädjen i att uttrycka det personligt upplevda förmedlar 'broddar av liv' som Ahlin uttrycker det; erfarenheter som känns igen och upplevs som viktiga av många.

Men är de upplevelser som vi känner igen samma upplevelser som dem författaren beskrev? Henry Cöster (1985) poängterar att varje människa inte bara från början är unik utan också far igenom en högst personlig levnadshistoria. Hans Nordenström (1985) beskriver livfullt hur 'världen är full av tankar'; först utläser vi spår och ledtrådar som jämförs med tidigare begrepp så att uttryck skapas. Därefter hänvisar uttrycket till existerande företeelser och därur skapas mening, betydelse och innehåll. Nordenström beskriver alltså en rent personlig förståelseakt.

Per Råberg (1987) pekar å andra sidan på djurlivets och därmed också människans långa biologiska utvecklingshistoria som han hävdar gett människan en bas av gemensamma drag i vårt sätt att förhålla oss till omgivningen. Bobo Hjort (1983) intar här en mellanställning. Med utgångspunkt i människans gemensamma drag – var människan hör hemma – lyfter han fram hennes skapande förmåga. Hjort menar att vi överlever genom att kategorisera. Intellectuellt har vi möjlighet att föreställa oss en ständigt föränderlig värld men våra sinnen har till uppgift att, med hjälp av kategorierna, visa oss en oföränderlig värld full av föremål. Enligt Hjort är både skapandet och upplevandet läroprocesser, som syftar till att förbättra våra möjligheter att handla. Skapande ger den som skapar ökad kunskap, både i form av nya lösningar och i form av nya frågor som inte ställts förr.

I linje med Hjort menar jag att människans förmåga att ställa sig fri från vardagligt tänkande och konventioner ger utrymme för hennes unika egenskaper att komma till uttryck i skapandet. Behovet av att skapa bottnar i att vilja uttrycka något viktigt som man upplever inte tidigare finns sagt; åtminstone har man inte sagt det själv tidigare.

Skapandet upplevs meningsfullt och ger förnimmelse av att lära sig väsentligheter. En känsla uppkommer också lätt av att det skapade re-

sultatet självklart förmedlar ett helt entydigt budskap som är enkelt att förstå. I detta slags tänkande ligger en fara.

Beskrivningssystem som utges för att vara universella kan lätt bli redskap för förtryck. Människor, som skapar kunskap som väl stämmer överens med deras sinnesupplevelser, måste ha mycket lätt att förrespråka det allmängiltiga hos sin skapelse. Säkert vilade upplysningstidens strävan att 'lura av naturen hennes hemligheter' också på grunder som dessa. De som inte kan förstå och hantera de påbjudna kategorierna riskerar dock att bli ställda utanför hela kunskaps- och verksamhetsfält. De blir alienerade genom att bli avstängda från att bidra med sina erfarenheter till dessa områden.

Rekreation och personlighetsutveckling

Alienation innebär att uppleva verksamhet kännetecknad av bundenhet/ ofrihet och av att utföra aktiviteter i enlighet med andras beslut och motiv. I alienerade situationer är den verksammes egen vilja och egna motiv betydelselösa för aktiviteten – människan behandlas som ett objekt. Rekreation står i motsats till alienation och är upplevelse av tid och verksamhet som kännetecknas av frihet, av aktiv verksamhet och av att handla av egen vilja på eget initiativ. I en livssituation som präglas av alienationsupplevelser är det nödvändigt att återskapa människans identitet och att utveckla hennes personlighet genom rekreation. Behovet av rekreation är olika stort för olika människor, bland annat beroende på hur tydligt deras liv präglas av alienation.

Den egna viljan uttrycks genom inre motiverade handlingar. Erich Fromm (1959) utvecklar detta i anslutning till resonemang om identitet, originalitet och kreativitet. Inre motivation är en förutsättning för att känna sig självbestämmande och duglig och är beroende av möjlighet till fritt val (Deci, 1976). Den frihetskänsla och de möjligheter att verka på eget initiativ enligt den egna viljan som ryms inom rekreationen, ger förutsättningar för att återskapa identitet och utveckla personlighet. Frihet handlar om att själv välja sina handlingar – inte i frihet från ansvar utan i frihet att välja inriktningen på det ansvar som tas genom handlingarna.

Genom rekreation åstadkoms balans mellan det spontana och det invanda. Vardagens oreflekterade konventioner och sedvänjor stäms av mot de personliga erfarenheterna och mot den behovs- och motivationsstruktur situationen ger. Nya möjligheter ges att anpassa invanda handlingsmönster efter situationens krav. Växling av aktivitet och

miljö är väsentligt för att visualisera nya tankar och förhållningssätt i relation till vardagslivet.

Rekreation som återhämtande kan snävt avgränsas till tid och verksamhet nödvändig för att ha krafter till en ny arbetsdag eller arbetsvecka. Lönarbetet sätts då i centrum för mänsklig verksamhet och ses som det huvudsakliga målet för tillvaron, hur arbetet än är beskaffat. Denna syn stämmer dåligt med att personlighetsutveckling i första hand är möjlig under tid man själv förfogar över – tid där lönarbetets beskaffenhet inte utgör något hinder.

Olika sätt att se på personlighetsutveckling ger olika strategier för rekreativ verksamhet. Betonas det egna självförverkligandet, ges skicklighetsträning, tävlingsmoment och mångfald av starka upplevelser stort utrymme. Ser man på personlighetsutveckling mot bakgrund av att livets betydelse i hög grad ges av relationer till andra människor, fästs större vikt vid skapande och kommunikativ verksamhet och vid att utveckla och öka föreståelse för sammanhang, för andras särart och för mångfalden i tillvaron.

Genom att poängtera behovet av miljöombyte och av aktiviteter för att avreagera sig kan man hävda, att den bästa rekreationen för storstadsbon är strapatsrika färder i vildmarken. Vill man mera poängtera behovet av att se sammanhang i tillvaron och av att utveckla sin personlighet med enkla medel i det vardagliga livet, blir arbets- och bostadsmiljöns och den tätortsnära miljöns rekreativa kvaliteter av central betydelse.

I en studie av vilken fritidsverksamhet stockholmarna och västeråsarna vill att kommunerna ska satsa på, framgår tydligt att aktiviteter i naturmiljö är avgjort mer populära än några andra fritidsaktiviteter (Blomdahl & Elofsson, 1987). Strövande i skog och mark utövas också av 85% av den vuxna svenska befolkningen (SNV publ 1974:2).

Bobo Hjort (1983) hävdar att det faktum att barnet utvecklar sin identitet på bestämda platser är mycket betydelsefullt. De platser som förknippas med viktiga steg i den personliga utvecklingen präglar människan och hennes känsla för att orientera sig i vid mening och för var hon hör hemma. Maria Nordström (1986) poängterar att barns utveckling av förmåga att upprätta ett meningsfullt förhållande till omgivningen innebär utveckling av förmåga att inta en kreativ attityd till livet.

Rumsuppfattningens betydelse för barns tidiga utveckling understryker betydelsen av tidiga och personliga upplevelser av att vistas och verka i naturmiljö (Kelly, 1983). Det faktum att identitetsutvecklingen och rumsuppfattningen är unik för varje människa förklarar individuella skillnader i upplevelser av olika slags miljöer.

Samspelet mellan rumsuppfattning och personlighetsutveckling kan också bidra till att förklara betydelsen av de lekfulla aspekterna av rekreation. Reunala (1986) menar att skogsmiljöer kan ses som naturliga lekplatser. Det är möjligt att avspänd lekfullhet är en förutsättning för att individen ska kunna och våga utveckla sin djupare personlighet, vilket också kan förklara betydelsen av den möjlighet att känna sig fri från samhällets stress och oro som skogsmiljöer ger (Reunala, 1986).

Oftast talar vi om personlighetsutveckling i samband med barns utveckling och lek men det finns ingen gräns för när människan uppnår en 'vuxen, färdig personlighet'. Personligheten utvecklas således genom hela livet. Medan det finns gott om teorier och studier kring barns personlighetsutveckling och lek är stoffet kring vuxnas personlighetsutveckling magert, särskilt i samband med rekreationsforskning. Det är som om barns lek och spontana, fria verksamhet är personlighetsutvecklande, medan vuxnas lek och rekreativa verksamheter inte skulle ha samma betydelse för den enskildes utveckling.

I sin beskrivning av lek knyter Huizinga (1938) an till kunskaps-teoretiska och kognitiva aspekter och belyser rekreationens betydelse för det dagliga livet. Han skiljer inte mellan barns lek och vuxna människors rekreation och han ger lek en betydligt vidare kulturell relevans än konventionella lekteorier gör, eftersom de fokuserar sig på barns utveckling. Lek är, som jag tolkar Huizinga, en förståelseakt, där handlingarna uttrycker individens egna motiv och ger möjlighet till personlig förståelse av livssituation och omvärld. Handlingarna har karaktären av att utveckla koncept eller av att pröva relevansen av dem.

Huizinga menar att i leken står något "på spel" som är mer än livets nödortf och som ger agerandet djupare mening. Enligt honom har lek i grund och botten estetiska kvaliteter. Vi måste försöka förstå och värdera lek som ett odelbart helt. Den fascination som det roliga och och skojiga med lek innebär är med andra ord inte åtkomlig för analys och logisk tolkning. Lek är enbart möjlig, tänkbar och förståelig när en flod av idéer bryter den totala determinismen i kosmos, säger han.

I lek omformad till myt och ritual har civilisationen sitt ursprung, hävdar Huizinga: Lag och ordning, handel och välstånd, hantverk och konst, vishet och vetenskap. Han konstaterar:

The great archetypal activities of human society are all performed with play from the start. Take language, for instance – that first and supreme instrument which man shapes in order to communicate, to teach, to command. Language allows him to distinguish, to establish, to state things; in short, to name them and by naming them to raise them into the domain of the spirit is continually 'sparkling' between matter and mind, as it were, playing in wondrous nominative faculty. Behind

every abstract expression there lie the boldest of metaphor, and every metaphor is a play upon words. Thus in giving expression to life man creates a second, poetic world alongside the world of nature.

Lek ligger utanför antiteser som visdom–dårskap, sant–falskt, gott–ont, menar han. All lek är frivillig för alla leker för att de tycker om det.

Lekar har en början och ett slut och däremellan är allting rörelse och förändring. Men när en lek är över har den blivit fixerad som kulturellt fenomen - en nyfunnen skapelse som man minns, som blir vidareförd och blir tradition och som kan upprepas när som helst. Upprepning och förändring är i sig inslag och varp i lekens väv.

Varje enskild lek behöver också sin särskilda arena och består av sin egen uppsättning regler. Rubbas reglerna, slutar leken ofrånkomligen och det sociala samspelet bryts. Det gäller att vara 'med på leken' och 'den som sig i leken ger, får leken tåla'. Annars får man vänta tills det blir en 'ny giv'.

Unika upplevelser och generell kunskap

Vem fastställer spelregler och vad händer om man inte får 'vara med och leka', eller om man inte går med på de uppsatta villkoren?

Lars Ahlins (Linde, 1985) självklara övertygelse om att bli förstådd är en annan förutsättning för att skapa. Det vore orimligt att satsa energi på något som vore helt betydelselöst för andra. Johan Asplund (1970) talar om acklamatoriska reaktioner på lösningar av gåtor. Den som får höra förklaringen kan komma att utropa något i stil med 'Aha, nu ser jag det!' och kan få känslan av att ha insett någonting nytt. Asplund säger:

Antingen ser man det eller också ser man det inte. Men något slags sanningsvärde hos lösningen tycks inte alls ligga till grund för huruvida ett bifallsrop avlockas en eller inte. (Aa s 15)

Min uppfattning är att Hjorts beskrivning (1983) av skapande och av upplevelse av skapat som likartade, kunskapsbefrämjande processer, motsäger Johan Asplunds uttalande om lösningens sanningsvärde. I den mån man kan tala om sanning – Hjort vill hellre tala om ett sätt att förstå – menar jag att sanningshalten hos förklaringen ligger just i den acklamatoriska reaktionen hos mottagaren av budskapet.

Litteraturvetaren Michail Bachtin poängterar, enligt Karin Lindvall (1987, muntl), att meningen i det uttalade finns såväl i utsaga som i reaktion – den kan aldrig enbart tillhöra mig som talare utan tillhör i

lika hög grad er som lyssnare. Bachtin vill lära ut ett förhållningssätt eller ett sätt att tänka som innebär ett lidelsefullt etiskt ställningstagande: 'så här måste det vara, annars är det outhärdligt'. Han är förtjust i romanen som beskriver flera subkulturer och som är delaktiga i olika situationer. Det återgivna talet i romanen visar på att många världsbilder finns parallellt, eftersom språken är liktydiga med världsbilder. Bachtin fascinerar också av varför tecken samtidigt är enhetliga och oföränderliga, och samtidigt nya och föränderliga nästan till sin motsats. Jag vill likställa *sanningshalt* med den *mening* Bachtin talar om, den som aldrig enbart kan tillhöra mig som talare utan som också tillhör er som lyssnare.

Det är föreställningen om att en acklamatorisk reaktion är möjlig som ger motiv för att åstadkomma de 'glitterband' som vi 'håller upp för varandra, jämförande och med hopp om igenkännande', som Harry Martinson (1964) uttryckte det. Lars Ahlin talar om 'broddar av liv' som ger genklang hos mottagaren. Han är också kompromisslöst övertygad om att i sin fascination över skrivandets möjligheter uttrycka gemensamma tankar och att han därför kommer att bli förstådd. Ahlin hävdar att vi måste tro att allt vi uttrycker också kan komma att delas av andra, även om vi har vetskap om att det i första hand är i 'broddarna av liv' som kommunikationen är möjlig.

Den acklamatoriska reaktionen är en spontan, syntetiserande förståelseakt, nära besläktad med den upplevelse av skapelser som Hjort talar om och som ger ökad kunskap. Vad som orsakar förståelse av detta slag är emellertid svårt att förklara. G H von Wright varnade i föredraget 'Förestående förklarings sanning' (1984, muntl) för att en smal gräns skiljer hjärntvätt från faktisk självmedvetenhet.

Det är omöjligt att skapa något alls genom att helt försöka gå in i andra människors situation och låta bli att göra bruk av sin egen förmåga och sina egen erfarenheter. Förmågan att vara ett stöd för någon annan är beroende av att jag förvaltar mitt pund genom att själv utvecklas. Lika förödande är emellertid självcentreringen. Bachtin slår fast att monologen är det förstenade och han ser dialogen som ett ideal, samtidigt som dialogen också alltid existerar. Han uppmuntrar den svarande förståelsen och till att förstå det anpassade, förändringsbara tecknet i ett aktivt ställningstagande, säger Karin Lindvall (1987, muntl).

Målet för planering och skötsel av rekreationsskog borde vara att främja dialoger mellan människan och hennes omgivning – dialoger som initierar rekreativa upplevelser hos individen. Som bäst ger sådana upplevelser motiv till att främja och bevara omgivningens kvaliteter (Axelsson-Lindgren, 1988 a). Rekreation i natur ger mycket

personliga upplevelser där ett minimum av mästrande från andra människor är önskvärt. Stora krav ställs alltså på de människor som förvaltar naturmiljö för rekreationsändamål.

Rekreation i områden där skogsproduktion pågår innebär flerbruk av skog, där ofta tre huvudmålsättningar – produktion, rekreation och naturvård – uppträder samtidigt. Samtliga målsättningar kräver forskning, planering och skötsel för att kunna uppfyllas. De olika målsättningarna utvecklar emellertid olika praxis för att genomföra dessa verksamheter:

Förenklat kan man säga att inom skogsbruket är såväl forskningen i stort som inventerings- och skötselmetoder inriktade på att producera största mängd skogsråvara av bästa kvalitet till lägsta kostnad. På motsvarande sätt baseras biologisk forskning använd i naturvårdssammanhang på tankar om vad som kan sägas vara naturligt. Inventeringsmetoder är utvecklade inom botanisk och växtekologisk forskning. Vid skötsel är syftet ofta att bevara ett område som det såg ut under en viss historisk period. Varken naturvetenskapliga beskrivningar eller skogsvetenskapliga beskrivningar av skog innehåller information som direkt svarar mot utseendemässiga aspekter på skog (Axelsson-Lindgren, 1988 a).

Ett system för kategorisering av skogstyper efter deras utseende skulle underlätta dialoger som förs med såväl skogsbruksutbildade som naturvårdsintresserade om rekreationsskog. Både naturvård och skogsbruk baserar sina ståndpunkter på tvåhundraårig forskningstradition, så uttalanden av en ensam arkitekt om behovet av en sådan kategorisering väger här ofta ganska lätt, hur engagerad och kunnig personen i fråga än är.

Reunala (1986) konstaterar att kunskap saknas om skogsmiljöers immateriella kvaliteter. Därför är det mycket svårt att diskutera och dokumentera dem. Så länge vi inte har språk för att i fysiska termer beskriva dessa kvaliteter, måste varje försök att uttrycka och dokumentera dem vara intuitivt.

Arkitektur är verksamhet som påverkar många dagliga liv. Frågan är hur man skall kunna ta reda på förutsättningarna för att en allmänhet uppfattar poängen med det skapade. Hjort (1983) och Reunala (1986) talar för direkt brukarmedverkan. Fler måste engagera sig och ta del av arkitektonisk verksamhet och då kommer också efterfrågan på skickliga arkitekter att öka, menar Hjort.

Ett annat sätt är att under kontrollerade former fråga människor hur de upplever en viss miljö. Inom det miljöpsykologiska forskningsfältet förekommer ett antal metoder för att utföra sådana studier. Många planerare och forskare har betonat betydelsen av landskapets

visuella variation och att visuell variation i skog är av central betydelse för rekreationsupplevelsen (Kiemstedt 1967, Lind et al 1974, Arthur et al 1977, How 1982, Hultman 1983, Kopka and Ross 1984 m fl).

Rekreationsupplevelsen i skog är bland annat beroende av skogens utbud av visuella skogstyper – 'the Forest Visual Opportunity Spectrum'. Brown och Stankey (1981) definierar i sin beskrivning av 'the Recreation Opportunity Spectrum' (ROS) en rekreationsmöjlighet som: En möjlighet för en person att verka i en viss miljöbunden aktivitet i en specifik omgivning för att uppnå en förutsägbar rekreationsupplevelse.

De anser att skogsbruket har ett avgörande inflytande på utbudet av rekreationsmöjligheter i skog, framför allt genom att det förändrar mönstren i vegetationens sammansättning. Skogens utbud av visuella skogstyper utgör därför en väsentlig bas för planering och skötsel av rekreationsskog.

Faktum är också att rekreationsskog måste skötas. Hultman (1983) har visat att folk inte anser att urskog, som per definition är utan skötsel, är lämplig för friluftsliv. Skogsbruk kan också på många sätt bidra till en god rekreativmiljö, inte bara genom att främja lämpliga utbud av visuella skogstyper utan också genom att visualisera skoglig kulturhistoria och genom att ge exempel på olika sätt att förhålla sig till naturmiljön.

Självt har jag utfört studier både i full skala 'ute i fält' (Axelsson-Lindgren & Sorte 1984) och med hjälp av diabilder på sal (Axelsson-Lindgren, 1985, 1988 a). Arbetet koncentrerar sig kring vad folk upplever vara likheter och skillnader mellan skogsbestånd, vilket kan ge grund för begreppsbyggnad kring visuella skogstyper.

Ett femtiotal försökspersoner har vid skilda tillfällen blivit visade diabilddar av skogsmiljöer och bedömt likheten mellan de två miljöerna i varje bildpar. Faktoranalys av bedömningarna resulterade i fem likhetsgrupper:

- Unga lövträdsbestånd
- Barrskog med framträdande stammar
- Gammal, parklik lövskog
- Unga, mycket täta barrträdsbestånd
- Blandskog med både löv- och barrträd i olika åldrar och med växlande täthet.

Anmärkningsvärt nog stämmer bedömningarna av landskapsarkitektstuderande i årskurs 3 exakt överens med de bedömningar som en heterogen, slumpmässigt vald grupp ur allmänheten gör. Möjligen antyder detta att samstämmigheten om vad som är likheter och skillnader mellan miljöer är större än vid bedömningar av preferenser för mil-

jöer. I så fall skulle möjligheterna vara goda att finna kunskapsunderlag för att utveckla språk som beskriver visuell variation – i detta fall i skog.

Utbudet av visuella skogstyper är också utgångspunkten för studier av vilka effekter visuell variation i skog har på rekreationsupplevelsen. En fältstudie genomfördes första gången sommaren 1983 i en hundraårig talldominerad barrblandskog på sandig jord (Axelsson-Lindgren & Sorte, 1984, 1987) och har sedan upprepats med andra försökspersoner och i andra skogstyper. Skogens utbud av visuella skogstyper identifierade jag i fält. Sedan lades två vandringssträckor, vardera 2,5 km långa, ut i skogen. Den ena gick genom åtta olika visuella skogstyper och den andra genom enbart tre.

Sexton trädgårdsteknikerstuderande fyllde i formulär om hur vandringsupplevelsen upplevdes efter att de gått varje sträcka. De lade klart märke till skillnaden i variation och i antal skogstyper mellan sträckorna. Förmågan att orientera sig i tid och rum verkar vara beroende av graden av visuell variation mellan skogsbestånd, eftersom försökspersonerna gjorde fler fel i uppskattning av tid och längd av sträckan genom få visuella skogstyper än de gjorde för sträckan genom många visuella skogstyper.

Det verkar också som om aktivitetsmönster är beroende av skogens utbud av visuella skogstyper. Försökspersonerna ansåg att sträckan genom många visuella skogstyper var bättre lämpad för att utöva flera olika rekreationsaktiviteter. Resultaten stöds av senare studier av grupper med svenska och danska studerande (Axelsson-Lindgren, 1988 b).

Mutch (1968) och Reunala (1986) visar på att rekreation i skog är social verksamhet, där familj och vänner tillsammans upplever omgivningarna. De svensk-danska försöken (Axelsson-Lindgren, 1988 b) ger belägg för, att samspelet kring att välja vilka miljöer som lämpar sig bäst för de aktiviteter man efterhand bestämmer sig för att utöva, är ett väsentligt inslag i rekreationsupplevelsen av skog. Aktivt samspel mellan de intryck skogens visuella variation erbjuder och gruppmedlemmarnas gemensamma val av aktiviteter i de olika miljöerna är alltså centralt. Betydelsen av att fritt kunna välja såväl miljöer som aktiviteter för att utveckla kreativitet genom rekreativ lek understryks av Bishop and Jeanrenaud (1985).

Metoder för att använda skogens utbud av visuella skogstyper som bas för planering och skötsel av rekreationsskog har prövats. Fältarbetet med att identifiera visuella skogstyper ger grund för att anta att vegetationens ålder, artsammansättning, struktur och täthet avgör förekomst av visuella skillnader mellan skogsbestånd (Axelsson-Lindgren

& Sorte, 1984). Genom att identifiera skogens visuella skogstyper kan det vara möjligt att skapa miljöer för olika slags bruk, där visuella aspekter och andra rekreativa kvaliteter beaktas likaväl som naturvårdshänsyn och skogsbruk.

Empiriska studier av hur folk uppfattar omgivningen är emellertid inte utan svårigheter. En grundfråga i mina studier är: Kan den omedelbara, personliga skogsupplevelsen registreras och omtolkas till användbar information i en kontrollerad försökssituation? Vare sig försöksledaren väljer ut ett antal visuella skogstyper i fält där försökspersonerna vistas eller om de visuella skogstyperna visas på diabilder i en strikt kontrollerad försökssituation, så är det försöksledarens personliga erfarenheter som avgör vilka miljöer som ingår i försöken (Axelsson-Lindgren 1988 a).

Utan försöksledarens egen uppfattning om vad visuella skogstyper kan vara för något blir det helt enkelt inga försök. Även i försökssituationen reagerar alltså mottagaren – i detta fall försökspersonen – på det som skapats (av försöksledaren).

Att avpersonifiera försökuppläggningsen är orimligt, eftersom meningen med försöket då bli otydlig. Snarare borde det förhålla sig så, att genomförandet av ett försök förutsätter engagemang och intresse hos försöksledaren för det som studeras, om försöket ska ha förutsättningar att lyckas väl. Det kan emellertid vara möjligt att i viss mån kontrollera omständigheterna kring försökssituationen och att ställa upp klara regler för genomförandet av försöket så att det kan upprepas på ett någorlunda likartat sätt av andra.

Arbetet med kontrollerade empiriska försök skapar gång på gång situationer där det generella och allmängiltigt standardiserade ter sig förvånansvärt obegripligt. Redan standardiseringen i bildmaterialet av ljus- och väderförhållanden och av avstånd till trädstammarna gör fotona märkligt opersonliga och intetsägande. Nya situationer av liknande slag uppkommer också när resultaten från försöken föreligger som statistiskt material kopplat till miljöer eller bilder. En tolkning av försöksresultaten är även här beroende av försöksledarens personliga engagemang, inlevelse, erfarenheter och kunskaper. Tankarna om försökets resultat finns inte i siffrorna utan hos den som tolkar dem.

Allmängiltiga kategoriseringar kan alltså inte bara missbrukas för att förtrycka. De måste dessutom tolkas av någon som personligen upplevt den generella termens innebörd och alltså på ett acklamatoriskt sätt förstått vad den betyder. Genom den personliga tolkningen ges emellertid möjligheter för fler att ta del av de 'broddar av liv' som Lars Ahlin övertygar oss om att finna i varje text skriven av människor som uppriktigt söker dialog. I lika hög grad som empiriska stu-

dier pekar fram emot frågor som motiverar ytterligare empiriska försök, bör de enligt min mening också visa på behovet av teoribildning kring det socio-kulturella sammanhang och de biologiska förutsättningar som motiverar försöksledaren att engagera sig i försöket (Axelsson-Lindgren, 1988 a). Först då kan en mer fullödig bild tecknas, genom att generella aspekter, som vi kan forma till kategoriseringssystem, kombineras med kunskapsteori, som beskriver motiven till det nya kunskapssystemets framväxt.

Christina Axelsson-Lindgren

Referenser

- Arthur, L M, Daniel, T C, Boster, R S, 1977: "Scenic Assessment; an Overview". *Landscape Planning* 4 (1977), s 109-129.
- Asplund, J, 1970: *Om undran inför samhället*. Kalmar.
- Axelsson-Lindgren, C, 1985: *Rekreationsskogens omväxling. Visuellt urskiljbara vegetationstyper i skogsmiljö*. SLU, inst för landskapsplanering. Stencil 85:3. Alnarp.
- Axelsson-Lindgren, C, 1988 a: "Forest Visual Variation as a Recreative Force", i Gero, J S and Oksala, T, eds: *Knowledgebased Design in Architecture*, TIPS-88, pre-proceedings, s 147-157. Rakennetun ympäristun tutkimuksia, T6, Otaniemi 1988.
- Axelsson, Lindgren, C, 1988 b: *Danskars och svensksars upplevelse av variation i skog – en pilotstudie*. SLU. Inst. för landskapsplanering. Stencil 88:12. Alnarp.
- Axelsson-Lindgren, C, Sorte, G J, 1984: *Visuellt urskiljbara vegetationskaraktärer som planunderlag. Exemplet Järvallsskogen*. SLU. Inst för landskapsplanering. Stencil 84:3. Alnarp.
- Axelsson-Lindgren, C, Sorte, G J, 1987: "Public Response to Differences Between Visually Distinguishable Forest Stands in a Recreation Area". *Landscape and Urban Planning*, 14 (1987), s 211-217.
- Bishop, D, Jeanrenaud, C, 1985: "Creative Growth Through Play and Its Implications For Recreation Practice", i Goodale, T L, Witt, P A, eds: *Recreation and Leisure: Issues in an Era of Change, Revised Edition*, s 87-104. Venture Publishing, State College, Pennsylvania.
- Blomdahl, U, Elofsson, S, 1987: *Vilken fritidsverksamhet vill stockholmarna och västeråsarna att kommunerna skall satsa på? – en studie av den vuxna befolkningen*. Stockholm.

- Brown, P J, Stankey, G H, 1981: *A Technique for Recreation Planning and Management in Tomorrows Forest*. XVII IUFRO World Congress. Proceedings Division 6. Japan. s 63-73.
- Cöster, H, 1985: "En levande själ är alltid en kropp", i Cöster, H, Frostin, P, Lidman, S: *Bröd men också rosor*. Kristianstad.
- Deci, E L, 1976: *Intrinsic Motivation*. 2 uppl New York, London.
- Fromm, E, 1959: "The Creative Attitude", i Andersson, H H, ed: *Creativity and its Cultivation*, s 44-54. New York.
- Hjort, B, 1983: *Var hör människan hemma?* Stockholm.
- How, D, 1982: "The Recreational Value of Forests". *Australian Parks and Rereation*, Febr 1982, s 53-57.
- Hultman, S G, 1983: *Allmänhetens bedömning av skogsmiljöers lämplighet för friluftsliv*. 2. En rikstäckande enkät. SLU. Avd. för landskapsvård, rapport 28, 1983, Ultuna.
- Huizinga, J, 1938: *Homo Ludens. A Study of the Play-element in Culture*. London.
- Kelly, J R, 1983: "Social Benefits of Outdoor Recreation: An Introduction", i Lieber, S R, Fesenmaier, D R, eds: *Recreation Planning and Management*, s 3-14.
- Kiemstedt, H, 1967: "Zur Bewertung von Erholungsgebieten nach Ihrer Ausstattung mit natürlichen Landschaftselementen". *Das Gartenamt* 5/67, s 213-217.
- Kopka, S, Ross, M, 1984: "A Study of the Reliability of the Beureau of Land Management Visual Resource Assessment Scheme". *Landscape Planning* 11 (1984), s 161-166.
- Lind, T, Oraug, J, Skjervold Rosenfeld, I, Østensen, E, 1974: *Friluftsliv i Oslo-marka. Analyse av intervjuundersökelse om publikums bruk og krav till Oslomarka*. Norsk institutt for by- og regionforskning 8/74. Oslo.
- Linde, U, 1985: *Efter hand*.
- Martinsson, H, 1964: *Vinden på marken*. Naturprosa. Stockholm.
- Mutch, W E S, 1968: *Public Recreation in National Forests: A Factual Survey*. Dep of Forestry and Natural Resources, University of Edinburgh, Forestry Commission Booklet No 21.
- Nordenström, H, 1985: "Vad har arkitektur för betydelse. Om konsten att tyda och skapa konst", i *Palladio idag*.
- Nordström, M, 1986: *Platsens psykologi. Om att tillägna sig sin miljö*. Statens Institut för Byggnadsforskning, Meddelande M:6. Gävle.
- Reunala, A, 1986: *Forest Benefits*. XVIII IUFRO World Congress, Ljubljana, Yugoslavia, September 11, 1986.
- Råberg, P, 1987: *The Space of Man*. Umeå.
- Statens Naturvårdsverk, 1974: *Fritid - friluftsliv. En undersökning av vanor och önskemål hos den vuxna tätortsbefolkningen 1973*. SNV publ 1974:20. Solna.

Muntliga källor

Lindvall, K, 1987: Seminarium i Nordplans torsdagsseminarieserie i Stockholm 30/4 -87: "I oundviklig dialog: Om kulturanalys av vardagsliv i ljuset av Michail Bachtins translingvistik och filosofiska antropologi".

von Wright, G H, 1984, muntl: Föreläsning i Kungshuset, Lund, 27/3 -84: "Förstående förklarings sanning".

Paper till konferensen: "Gestaltning – en estetisk, konstnärlig och vetenskaplig process", 6-7 april 1989, Göteborg, av Christina Axelsson-Lindgren, SLU. Inst för landskapsplanering, Alnarp.

Foto sidan 6: Lars Nyman.